

УДК 821.161.2 Шевченко: 821.162.1 Залевський

Валентина КРЕМЕНТУЛО
Національний педагогічний
університет імені М.П. Драгоманова

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І БРОНІСЛАВ ЗАЛЕСЬКИЙ

У статті досліджується перебування Тараса Шевченка на засланні, зокрема акцентується увага на його знайомстві та дружбі із Броніславом Залевським.

Ключові слова: заслання, Оренбург, польська культура.

Shevchenko's stay in exile is investigated, it focuses on acquaintance and friendship with Bronislaw Zaleski.

Key words: exile, Orenburg, polish culture.

W artykule analizowany jest pobyt T. Szewczenki na zesłaniu; uwagę zwrócono szczególnie na zawarcie przez niego znajomości i późniejszej przyjaźni z Bronisławem Zaleskim.

Słowa kluczowe: wygnanie, Orenburg, kultura polska.

Період перебування Т. Шевченка на засланні досліджений значно менше, ніж інші періоди його життя, хоч і є стаття О.П. Парадиського «Щоденник Т.Г. Шевченка», надрукована в п'ятому томі п'ятитомного видання творів поета (Київ, 1939 р.). В основу цієї статті покладено щоденник Т. Шевченка, написаний у 1857 році. Це лише частина, хоча й важлива, відомостей про перебування Тараса Шевченка на засланні. Більш детальне уявлення про цей період може дати листування поета. Найповніша збірка листів Т. Шевченка була видана в Києві у 1929 р.

Листування поета з друзями, як і «Журнал» (так Т. Шевченко назвав свій щоденник), велося російською мовою, і лише окрема частина листів, очевидно, тих, що не пересилалися поштою, була написана українською мовою.

Важко передати все, що відчув Т. Шевченко, опинившись без суду і розгляду справи в Орській фортеці. Неможливо передати почуття незвичайної людини – геніального поета, художника, людини в розквіті свого генія, сповненої надій, бажання жити і творити, людини, яка так тонко відчуває все прекрасне в житті і так тяжко переживає всі несправедливості. «Если бы я был изверг, кровопийца, то и тогда для меня удачнее казни нельзя было бы придумать, как сослав меня в Отдельный оренбургский корпус солдатом. Вот где причина моих невыразимых страданий. И ко всему этому мне еще запрещено рисовать... Писать запрещено за возмутительные стихи на малороссийском языке. А рисовать – и сам верховный судия не знает, за что запрещено», – записує Шевченко у свій щоденник у 1857 році.

Авлістідю Варвари Миколаївни, доньки князя Репніна (Волконського), ще в жовтні 1847 р. поет писав: «...мне строжайше запрещено рисовать что бы то ни было и писать (окроме писем), а здесь так много нового, киргизы так живописны, так оригинальны и наивны, сами просят под карандаш... Какой стройный народ! Какие прекрасные головы!... и постоянная важность без малейшей гордости... Смотреть и не рисовать – это такая мука, которую поймет только истинный художник».

Уже в перший рік своєї неволі в Орській фортеці Т. Шевченко переживає усі жахи пекла. «Бодай і ворогові моему лютому не довелось так каратись, як я тепер караюсь. І до всього того треба було ще й занедужають, восени мучив мене ревматизм – а тепер цинга, у мене її зроду не було, а тепер напала, що аж страшно», – пише Шевченко в листі до А. Лизогуба 11 грудня 1847 р. І далі: «...а ночі, ночі! Господи, які страшні та довгі!.. та ще й у казармах. Пришліть ящикок ваш, де є вся справа, альбом чистий і хоч один пензель Шаріона. Хоч інколи подивлюся, то все-таки легше стане».

Т. Шевченко, як мудра людина, до себе ставить самокритично. Він дорікає собі, що не передбачав усієї безодні, в яку упав. Про це ми читаємо у листі поета до М. Лазаревського, який служив у другій половині 40-х років почителем прилінійних киргизів у Троїцькому Оренбургській губернії і очевидно в 1847 р. познайомився з Т.Г. Шевченком. Саме Михайлу Матвійовичу Лазаревському у 1858 році Т. Шевченко подарував свій щоденник.

«Отже, так зо мною трапилося, спершу ж сміливо заглянув лихові в очі. І думав, що то

була сила волі над собою, аж ні, то була гордость сліпая, я не розглядив дна тієї бездни, в котору впав, а тепер, як розглядив, то душа моя убога розсипалась, мов пилина перед лицем вітра. Не по-християнськи, брате мій, знаю, а що ж діяти? Опріче того, що нема з ким щире слово промовити, опріч нудьги, що в серце впилося, мов люта гадина, опріче всіх лих, що душу катують, – бог покарав мене ще й тілесним недугом, занедужав я спершу ревматизмом, тяжкий недуг, та я все-таки боровся з ним, а лікар, спасибі йому, трохи помагав, і те, що я прозябав собі хоч у поганій, та все-таки вольній хатині, так бачите, щоб я не зрисував... свого недуга (углем у комині), то і положили за благо перевести мене в казарми. До люльок, смороду і зику став я потрохи привикать, а тут спіткала мене цинга лютая. ...Так мені тяжко, так тяжко, що якби не надія хоч коли-небудь побачить свою безталанну країну, то благав би господа о смерті.

Так Дніпро крутоберегий
І надія, брате,
Не дають мені в неволі
О смерті благати.

Іноді так мене нудьга за серце здавить, що (без сорома казка) аж заплачу» (з листа до М. Лазаревського, 20 грудня 1847 р.).

В цьому листі напевно найсильніше звучить мотив любові до батьківщини, думка про неї. І цей мотив проходить у подальшому в багатьох листах поета. Зокрема, і в листі до А. Лизогуба від 7 березня 1848 р., де Т. Шевченко з радістю повідомляє, як одержав особливо дорогий подарунок – скриньку з фарбами: «Не знаю, чи зраділа б мала ненагодована дитина, побачивши матір свою, як я вчора, прийнявши подарунок твій, щирий мій єдиний друже. Так зрадів, що ще й досі не схаменуся, цілісіньку ніч не спав, розглядав, дивився, перевертав по тричі, цілуючи всяку фарбочку, і як її не цілувать, не бачивши рік цілий. Боже мій! Боже мій! Який тяжкий та довгий рік! Та дарма. Бог поміг, минув таки. ...Недавно з Яготина прийшов лист до мене... спасибі їй добрій В. Н., що не забуває мене, хоче мені, як сама достане, прислати книжок. Як пришло, то тоді я і тяжкого походу, і Аральського моря, і безлюдного степу киргизького не злякаюсь... тільки бог святий знає, як я радію, коли дійде до мене хоч одно ваше слово з моєї бідної країни!».

Лист цей свідчить, як багато для Шевченка значило добре слово від близьких людей.

Біда в тому, що Шевченко не міг малювати вільно через напружене життя на засланні, важкий, суворий режим у казармі. Постійна втома від надзвичайно складних умов, хвороба і тяжкі переходи киргизьким степом унеможлилювали всі плани. У 1850 році в листі до О. Бодяньського відомого як автора праці «О народной поэзии славянских племен», з котрим Т. Шевченко був знайомий ще з 1843 р., поет пише: «Я оце вже третій рік як пропадаю в неволі, в цім богом забутім краї! Тяжко мені, друже! Дуже тяжко! Та що маю робить? Перейшов я пішки двічі всю киргизькую степ аж до Аральського моря, плавав по йому два літа. Господи, яке погане! аж бридко згадувать! Не те що розказувать добрим людям.

Ось бач, як зо мною діялось; поїхав я тоді в Київ із Петербурга, тоді як ми з тобою в Москві бачились, і думав уже в Києві ожениться, та й жить на світі, як добрі люди живуть, уже було й подружжє найшлося. Та господь не благословив моєї доброї долі! Не дав мені докінчить віку короткого на нашій любій Україні; тяжко! Аж сльози капають, як згадаю, так тяжко! Мене з Києва загнали аж сюди і за що? За вірші! І закартали писать їх, а що найгірше... рисувать! І тепер бачиш, як я отут пропадаю, живу в казармах між солдатами, ні з ким слова промовить і нема чого прочитать – нудьга! Нудьга така, що вона мене незабаром вжене в домовину! Не знаю, чи карався ще хто на сім світі так, як я караюсь?».

Лист Т. Шевченка до О. Бодяньського 1850 р. сприймається як крик душі, як голос наболілого серця. Ніби сам ідеш тим спекотним киргизьким степом, де нема ні деревця, ні травинки, і охоплює тебе почуття самотності і відчаю.

Ті ж мотиви і в листах Т. Шевченка до С. Артемовського, А. Лизогуба, написаних два роки поспіль. «...где меня не носило в продолжение этих бедных пяти лет? Киргизскую степь из конца в конец всю исходил... Настоящая пустыня! Песок да камень, хоть бы травка, хоть бы деревцо – ничего нет. Даже горы порядочной не увидишь – просто чорт знает что! Смотришь, смотришь, да такая тебя тоска возьмет – просто хоть давись, так и удавиться нечем», – з листа до С. Артемовського, написаного у липні 1852 р.

Самотність, безнадія, сум і туга за батьківщиною звучать у листі до А. Лизогуба 1852 р.: «Одно, чего бы я просил у бога, как величайшего блага, это хоть перед смертью взглянуть ра-

зочек на вас, добрых друзей моих, на Днепр, на Киев, на Украину, и тогда как христианин спокойно умер бы я. И теперь не неволя давит меня в этой пустыне, а одиночество, вот мой лютейший враг! В этой широкой пустыне мне тесно, а я один. ...Смотря на эту безжизненность, такая тоска одолевает, что сам не знаешь, что с собою делать, и если б можно мне было рисовать, то, право, ничего не нарисовал бы, так пусто. Да я до сих пор не имею позволения рисовать, шестой год уже, ужасно!».

Царський уряд нищить поета і фізично, і духовно. І це сприймається як наруга над усією Україною, кращим сином якої він був.

Роздуми Т. Шевченко про живопис, літературу, музику, театр розкривають його як людину надзвичайно глибоку, проникливу і чуйну. Зокрема, це простежується в міркуваннях поета про М.В. Гоголя. Так, в листі до Варвари Репніної 7 березня 1850 р. Т. Шевченко пише: «Перед Гоголем должно благоговеть, как пред человеком, одаренным самым глубоким умом и самою нежною любовью к людям! ...Гоголь истинный ведатель сердца человеческого! Самый мудрый философ! Самый возвышенный поэт должен благоговеть перед ним, как перед чело-веколюбцем!».

А як натхненно пише Т. Шевченко про видатного російського актора М.С. Щепкіна! У листі до М. Осипова (23 грудня 1857 р.) поет розповідає: «...жду к себе из Москвы дорогого гостя на праздник... 70-летнего знаменитого старца и сердечного друга моего, Михаила Семеновича Щепкина... это единственный и счастливейший человек между людьми: дожить до дряхлости физической и сохранить всю юношескую свежесть нравственную! Это явление необыкновенное! ...он, старец-юноша, несмотря на мороз и вьюгу, едет ко мне единственно для того, чтобы поцеловать меня! Не правда ли – юноша! И какой сердечный, пламенный юноша!».

Заслугують на увагу і повагу сторінки дружби між Т. Шевченком і польськими засланцями, з якими поет познайомився в неволі. В листах Т. Шевченко до Броніслава Залеського зустрічається багато імен польських вигнанців: Сигізмунд Сераковський, Едвард Желіговський, Михайло Зельонка, Аркадій Венгрижиновський, Фома Вернер, Фелікс Фіалковський, Яков Гордон, Михайло Білецький та інші.

У Польщі М. Зельонка працював префектом у місті Гродно. Однак, за великий вплив на громадськість, він був висланий до Оренбурга,

де скоро став капеланом оренбурзького корпусу. «Зельонка служив кожному – ім'я Михайла Фадеєвича, бо так його називали, знав пізніше кожний мешканець Оренбурга. Від самого ранку двері його дому не замикалися – росіяни всіх станів, башкіри, татари, цивільні і військові, навіть православне духовенство приходило до цього недавнього вигнанця за порадою і допомогою», – писав Бр. Залеський у щорічнику «Rocznik towarzystwa historyczno-literackiego w Parużu» в 1866 році. За свідченням Бр. Залеського, М. Зельонка міг би повернутися із заслання значно раніше, але знаючи, що всі засланці сумували б за ним, він залишився ще надовго в Оренбурзі.

Т. Шевченко майже в кожному листі до Бр. Залеського з теплотою і повагою згадує про М. Зельонку: «Поцелуй руку ојса prefekta».

Саме Броніслав Залеський став для Т. Шевченка найближчим другом на засланні.

Бр. Залеський народився у 1820 р. в дрібній шляхетській родині. Вже в студентські роки він брав участь в підготовці до польського повстання проти російського царизму. У 1848 р. Бр. Залеський був позбавлений дворянського титулу і відданий рядовим на військову службу в Оренбург. Дружба Т. Шевченка з Бр. Залеським починається восени 1849 року, коли Шевченко повернувся з експедиції по Аральському морю в Оренбург. Бр. Залеський, як здібний художник, був виділений Шевченку в допомогу. Після короткої розлуки вони знову зустрілися в Новопетровську. Разом з Бр. Залеським Т. Шевченко одбував похід на острів Мангишлак у 1852–1853 роках. Тут саме вони і заприятелювали. Т. Шевченко поважав Бр. Залеського як політичного діяча, як борця проти царського деспотизму за свободу польського народу. Свій вірш «Ще як були ми козаками», написаний ще в 1847 р. в Орській фортеці, Т. Шевченко присвятив пізніше Бр. Залеському. Поет висловлює сум з приводу ворожнечі між польським і українським народами, і винуватцями цієї ворожнечі вважає ксьондзів та магнатів:

Отак-то, ляше, друже-брате!
Неситі ксьондзи, магнати
Нас порізли, розвели,
А ми б і досі так жили.
Подай же руку козакові
І серце чистее подай!
І знову іменем Христовим
Возобновим наш тихий рай.

І Т. Шевченко, і Бр. Залеський ненавиділи жорстокий режим царської армії. Обидва вони бачили, що простий російський солдат багатоглядніший, ніж офіцер царської армії. Т. Шевченко впевнився, що людяність і таланти треба шукати не серед вищих сфер суспільства, а серед простого народу: серед кріпаків та солдатів. Критикуючи та засуджуючи офіцерів, Т. Шевченко з великим співчуттям ставився до простого російського солдата. «Солдаты – самое бедное, самое жалкое сословие в нашем православном отечестве, – записує Шевченко у своєму щоденнику. – У него отнято все, чем только жизнь красна: семейство, родина, свобода, – одним словом все. Ему простительно окунуть иногда свою сирую, одинокую душу в полштофа сивухи».

Таке ж саме співчуття до російського солдата знаходимо і у Бр. Залеського: «...Поряд з усім цим був простий селянин без жодної моральної основи, одірваний від сім'ї, селянин, який залишив десь дома жінку і дітей, а в душі носив все те, що є людського в суспільних верствах».

Однак, у своїх поглядах і почуттях до простого солдата і селянина Т. Шевченко йшов значно далі, ніж Бр. Залеський. Український кобзар глибоко переживав за долю безправного селянина і страждав від неспроможності щось змінити. 27 березня 1857 р. Т. Шевченко записує зворушливі слова про гру на скрипці колишнього кріпака Олексія Панфіловича Панова і ті почуття, які вона сколихнула, нагадавши про власне минуле та безрадісне існування мільйонів кріпаків: «Я никогда не наслушаюсь этих общеславянских, сердечно, глубоко унылых песен. Благодарю тебя, крепостной Паганини. Благодарю тебя, мой случайный, мой благородный: из твоей бедной скрипки вылетают стоны поруганной крепостной души и сливаются в один протяжный, мрачный глубокий стон миллионов крепостных душ. Скоро ли долетят эти пронзительные вопли до твоего свинцового уха, наш праведный, неумолимый, неублажимый боже?».

Т. Шевченко мав також багатоглядніші соціальні погляди, ніж Бр. Залеський. Якщо для Бр. Залеського на перший план виступало національне питання, то Т. Шевченко ясно розумів, що вирішення цього питання неможливе без вирішення соціальних проблем. Бр. Залеський не міг так гостро, як Т. Шевченко відчувати соціальну несправедливість. З його приміток до листів Т. Шевченка видно, що він не розумів до кінця соціальних поглядів українського поета,

не розумів поеми «Гайдамаки» і засуджував її. Бр. Залеський помилково вважав, що в ранній період своєї творчості Т. Шевченко ненавидів поляків, і що, нібито, тільки під впливом знайомства з поляками на засланні кобзар змінив свої погляди, змінив своє ставлення до польського народу і почав оспівувати дружбу між польським та українським народом. Шевченкову ненависть до польської шляхти Бр. Залеський помилково переносив на увесь польський народ. Бр. Залеський не бачив, що ще в ранній період своєї творчості, саме в поемі «Гайдамаки» Т. Шевченко виступав як проповідник ідеї єднання слов'янських народів.

Т. Шевченко і Бр. Залеський дорожили своєю дружбою. Прекрасний матеріал про це дає листування між ними: 14 листів Т. Шевченка та 10 листів Бр. Залеського. Т. Шевченко часто ділився з Бр. Залеським своїми поглядами на мистецтво, розділяв з ним своє захоплення природою і поезією, ділився своїми душевними, інтимними переживаннями. Їх листування дає змогу глибше зрозуміти українського поета як людину з великим серцем, з тонким естетичним почуттям.

Т. Шевченко дуже сумував за своїм другом після їх розлуки. «Боже мой! – пише він в одному з листів до Бр. Залеського, – когда мы увидимся? Когда мы поговорим с тобою, глядя друг на друга? Неужели все к лучшему? Нет, это разговорка близоруких» (точна дата не визначена, 1853 р.).

Як старший товариш, Т. Шевченко в своїх листах дає поради Бр. Залеському в питаннях живопису, майстерності художника. Адже Т. Шевченко закінчив Академію мистецтв і мав більше практики, тоді як Бр. Залеський був аматором, вищої художньої освіти йому отримати не довелося. В листах українського поета відчувається щире бажання допомогти порадами своєму другу: «Если в Защите у Дмитриева найдешь хорошие костюмы французской школы, как-то Делякруа, Деляроша, Ораса Вернье и других, то хорошо скопировать их посредством фотографий, и держи эти копии у себя, смотри, любуйся ими каждый день и каждый час; это так может научить и образовать вкус, как никакая многоумная и многоглаголивая эстетика и философия. Великий Брюллов говаривал: «не копируй, а всматривайся», и я совершенно верю бессмертному Брюллову» (осінь 1853 р.).

Коли в 1856 році Бр. Залеського було звільнено із заслання, Т. Шевченко турбується про його подальшу долю: чим буде займатися, чи

стане чиновником, чи віддасть свої сили і знання мистецтву? Т. Шевченко палко бажав, щоб Бр. Залеський обрав собі ниву художника: «О, если бы когда-нибудь привелось мне увидеть тебя и увидеть истинным артистом (не истинным ты не можешь быть)! Тогда радость моя была бы безгранична. Устрой свое будущее, если можно, так, а не иначе; тогда, где бы я ни был, пешком приду любоваться твоими произведениями» (8 листопада 1856 р.).

У свою чергу, Бр. Залеський турбувався про матеріальне становище Т. Шевченка. Перебуваючи в Оренбурзі, Бр. Залеський не лише повідомляв про всілякі літературні, мистецькі та життєві новини, але й дбав про продаж малюнків поета і пересилав йому виручені кошти. Малюнки, які Т. Шевченко пересилав Бр. Залеському, обидва вони в своїх листах конспіративно називали «кусками матерії».

У 1856 році Бр. Залеський після звільнення із заслання повернувся на батьківщину. «К кому я в этой пустыне прильну полным сердцем без тебя! – пише Т. Шевченко до Бр. Залеського цього ж року. – К кому я так братски откровенно адресуюсь с моими нуждами, и кто так искренно, как ты, возьмет на себя тяжелый труд сбывать мою материю? Никто!». Однак, Бр. Залеський, як видно з листування, не відмовився збувати «матерію» Шевченка і після свого звільнення.

Із Бр. Залеським Т. Шевченко ділився своїми потаємними думками та переживаннями, своїми радощами та прикрощами. В листах до Бр. Залеського Т. Шевченко розкриває всю поезію своєї душі. Після від'їзду Бр. Залеського із заслання у кобзаря не залишилося нікого з його вірних друзів, з ким би він розділити свої естетичні почуття. І Т. Шевченко, і Бр. Залеський захоплювалися природою. Під час спільного перебування на острові Мангишлак вони часто ходили разом в долину Ханга-Бабу, щоб помилуватися видами і зробити малюнки. Вони розуміли один одного. Тож, коли Бр. Залеський був далеко від Т. Шевченка, поет дуже шкодував, що поруч немає вірного друга, з яким він міг зачаровуватись природою, тому хоч у листі ділився своїми враженнями: «Вчера был я на Ханга-Бабе, обошел все овраги, поклонился, как старым друзьям, деревьям, с которых мы когда-то рисовали, и в самом дальшем овраге – помнишь, где огромное дерево у самого колодца обнажило свои огромные старые корни? Под этим деревом я долго сидел. Шел дождик, перестал; опять пошел, я все не трогался с места;

мне так сладко, так приятно было под ветвями этого старого великана, что я просидел бы до самой ночи, если бы не охотники (чтоб им ни одного воробья не застрелить) меня потревожили. О, какие прекрасные, светлые отрадные воспоминания в это время пролетели над моей головою! Я вспоминал наш каратовский поход со всеми его подробностями, тебя, Турно и кой-где изредка Антонова; и он, хот это весьма редко бывало, иногда похож на человека. Когда же воспоминания мои перенеслись на Ханга-Бабу, я так живо представил себе это время, что мне показалось, будто бы ты сидишь здесь за деревом и рисуешь; я тогда только опомнился, когда позвал тебя и ты не отозвался: а тут и охотники пришли. Поход в Кара-Тау надолго у меня останется в памяти навсегда» (25 вересня 1855 р.).

В іншому листі до Залеського Шевченко пише: «С того времени, как я расстался с тобою, я два раза был на Ханга-Бабе, пересмотрел и перещупал все деревья и веточки, которыми мы с тобой любовались, и признаюсь тебе, друже мой, заплакал. Не было с кем посмотреть на творение руки Божей, – вот причина слез моих: ты был далеко, близкие куропаток и диких голубей искали в поле».

Із листів Шевченка довідуємося, що влітку 1854 р. Бр. Залеський від'їжджав тимчасово з Оренбурга на північ, в Катеринослав, де йому все літо довелося пробути в лісі. Здатний на багату фантазію Т. Шевченко в своїй уяві малює сосновий праліс, «мрачную, как дума Оссиана, ель», і бажає хоч годину пробути з Бр. Залеським у такому лісі: «Вітаю тебе, друже мій, богу милій! Вітаю тебе на лоне девственной, торжественно прекрасной природы! Много бы и много молитв сердечных послал бы я ко престолу живого бога за один час, проведенный с тобою в дремучем сосновом лесу, под темною тенью широковетвистой, мрачной, как дума Оссиана, ели. Хорошо и, боже милый, как хорошо прошел бы этот час с тобою вместе» (6 червня 1854 р.).

Відомо, що ще під час заслання Т. Шевченко нелегально друкував деякі свої твори під псевдонімом Кобзар Дармограй. І Бр. Залеський брав активну участь у виданні цих творів. Через Бр. Залеського Т. Шевченко пересилав до Петербурга свої російські повісті «Варнак» і «Княгиня».

Бр. Залеський разом з іншими польськими і російськими друзями Т. Шевченка намагався допомогти поетові у справі його звільнення із заслання. Після багатьох розчарувань і розпачу Т. Шевченко нарешті отримує від своїх друзів ра-

дісні звістки, що їх клопотання закінчились вдало. Поет з великим піднесенням і захопленням пише Бр. Залеському про свою радість, яка прийшла з надією повернутися на батьківщину. В мріях він сміливо буде світлі, прекрасні плани, «повітряні замки», про своє повернення і творчу працю. В листі до Бр. Залеського від 8 листопада 1856 р. поет пише: «Недавно мне пришла мысль представить в лицах евангельскую притчу о блудном сыне, в нравах и обычаях современного русского сословия. Идея сама по себе глубоко поучительна, но какие душераздирающие картины составил я в моем воображении на эту истинно нравственную тему! Картины с мельчайшими подробностями готовы (разумеется, в воображении), и дай мне теперь самые бедные средства, я околечен бы над работой».

В цей час Т. Шевченко мріє про оволодіння мистецтвом гравірування. Заради улюбленої роботи, заради здійснення своєї мрії, він готовий відмовитися від матеріальних благ. 26 червня 1857 р. Т. Шевченко записує у своєму «Журналі»: «А я думаю посвятить себя безраздельно гравюре акватинта. Для этого я полагаю ограничить свое материальное существование до крайней возможности и упорно заняться этим искусством. (...) Из всех изящных искусств мне теперь более всего нравится гравюра. И не без основания. Быть хорошим гравером значит быть распространителем прекрасного и поучительного в обществе. Значит быть распространителем света истины. Значит быть полезным людям и угодным богу».

Т. Шевченко усвідомлював погіршення свого здоров'я, яке відібрало заслання, і тве-

резю оцінював свої можливості. В той же час він з такою пристрасстю, так натхненно пише в «Журналі» про бажання здійснити свої мрії, свої задуми: «Кроме копий с мастерских произведений, я думаю со временем выпустить в свет в гравюре акватинта и собственное чадо – „Притчу о блудном сыне“, приноровленную к современным нравам купеческого сословия... для нашего времени и для нашего среднего полуграмотного сословия необходима сатира, только сатира умная, благородная. Такая, например, как „Жених“ Федотова или „Свои люди – сочтемся“ Островского и „Ревизор“ Гоголя... средний класс – это огромная и, к несчастью, полуграмотная масса, это половина народа, это сердце нашей национальности, ему-то и необходима теперь не суздальская лубочная притча о блудном сыне, а благородная, изящная и меткая сатира. Я считал бы себя счастливейшим в мире человеком, если бы удался мне так искренно, чистосердечно задуманный мой бессознательный негодяй, мой блудный сын».

Високо оцінюючи і глибоко поважаючи Т. Шевченка як поета-демократа, як борця за свободу і братство вільних слов'янських народів, Бр. Залеський щиро бажав, щоб із життям і творчістю великого українського кобзаря познайомилися і в Польщі. Про Т. Шевченка і свою дружбу з ним Броніслав Залеський багато розказував польському поету Богдану Залеському. В 1866 році, друкуючи в польському журналі «Rocznik towarzystwa historyczno-literackiego w Paryżu» працю про польських засланих, Бр. Залеський з великою повагою і любов'ю пише і про Т. Шевченка.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шевченко Т.Г. Листування / Т.Г. Шевченко. – К., 1929.
2. Шевченко Т.Г. Повна збірка творів у трьох томах. – Т. I. Поезії / Т.Г. Шевченко. – К., 1949.
3. Шевченко Т.Г. Повна збірка творів у трьох томах. – Т. III. Драматичні твори. Журнал. Листування / Т.Г. Шевченко. – К., 1949.

4. Rocznik Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu. – Warszawa, 1866.